

KIRJALLINEN KYSYMYS 805/2013 vp

Suomen vesivarat kansallisomaisuutena ja vesi perusoikeutena

Eduskunnan puhemiehelle

YK on arvioinut, että vuoteen 2025 mennessä jopa kaksi kolmasosaa maailman väestöstä kärsii vesipulasta. Maailman vedenkulutus on kasvanut koko viime vuosisadan ajan, ja tähän on johdannut muun muassa teollistuminen ja kaupungistuminen (pelkkä väestönkasvu ei selitä lisääntynyttä vedenkulutusta). Useissa maapallon osissa vettä kulutetaan enemmän kuin sitä syntyy — näin myös Venäjällä ja Yhdysvalloissa.

Suomessa syntyy vuorokaudessa noin 6 miljoonaa kuutiometriä uutta pohjavettä. Vuodessa maamme teollisuus ja yhdyskunnat käyttävät 7,5 prosenttia uusiutuvien vesivarojen määrästä. Suomi onkin arvioitu maailman rikkaimmaksi maaksi veden suhteen (World Water Council ja Britannian Centre for Ecology and Hydrology). Arvio perustuu ns. vesiköyhyysindeksiin, jossa otetaan huomioon paitsi vesivarojen määrä myös muita tekijöitä, kuten vesihuollon kattavuus ja veden käyttö teollisuudessa ja maataloudessa.

Jatkossa Suomen vesivarat voivat siis kiinnostaa kuluttajia ja teollisuutta myös muualla maailmassa. Jo nyt vedestä on tullut kallista kauppatavaraa, ja samalla on menossa vesivarojen yksityistämisaalto. Esimerkiksi kansainvälinen valuuttarahasto IMF ja Maailmanpankki ovat vuodesta 2000 lähtien myöntäneet useille maille lainoja sillä ehdolla, että ne yksityistävät vesihuollonsa — ja tämä on yleensä moninkertaistanut sen hinnan, jonka kuluttaja vedestään maksaa.

Euroopassa onkin nyt huolestuttu siitä, saavatko kaikki kansalaiset myös jatkossa puhdasta juomavettä. Yli miljoona eurooppalaista on alle-

kirjoittanut kansalaisaloitteen, jossa vaaditaan, että kansalaisten vedensaanti turvataan lainsäädäntöteitse ja vedestä tehdään perusoikeus. Aloitteen ovat käynnistäneet Euroopan julkisen alan ammattiliitot.

Myös Suomessa on syytä perusteellisesti pohdita, riittääkö lainsäädäntömme turvaamaan kansalaisten oikeuden veteen. Samalla pitäisi estää se tulevaisuuden skenaario, jossa vesivaroja yksityistetään esim. velan saamisen ehtona. Tällaiseen tilanteeseen joutuminen on tulevaisuudessa mahdollista, mikäli emme saa pysäytettyä maamme velkaantumiskehitystä — Suomi velkaantuu kiihtyvällä vauhdilla ja kestävyysvajeeemme on Euroopan komission arvioissa 5,8 % eli kovempi kuin muilla EU-mailla keskimäärin.

Suomen vesilaissa (587/2011) vedenottamon tai kaivon veden omistaa alueen haltija, mutta pohjavettä ei omista kukaan — sitä voi vain valita. Tästä on epäsuorasti pääteltävissä, että pohjavesi on jätetty kansalliseen omistukseen. Tätä seikkaa ei kuitenkaan ilmaista suoraan, ja suora ilmaisutapa voisi olla hyvä väärinkäsitysten välttämiseksi.

Sinänsä vesilaki näyttäisi turvaavan kansalaisten vedensaannin. Viranomaiselta on esimerkiksi pyydettävä lupa tietyille vesitaloushankkeille, kuten otettaessa pohjavettä yli 250 kuutiometriä vuorokaudessa. Lupa voidaan myöntää, mikäli hankkeesta saatavat yleiset tai yksityiset edut ovat huomattavat hankkeesta koituviin yleisiin tai yksityisiin menetyksiin nähden — ei kuitenkaan, jos hanke vaarantaa yleisen terveydentilan

tai suuresti huonontaa paikkakunnan asutus- tai elinkeino-oloja.

Lisäksi, mikäli vettä ei riitä kaikkiin käyttötarpeisiin, noudatetaan vedenotossa ns. etusijajärjestystä. Etusijajärjestys turvaa ensisijaisesti paikallisen vedensaannin. Sen mukaan vettä käytetään seuraavassa järjestyksessä: 1) ottamispaikan lähistön kiinteistökohtainen käyttö 2) yhdyskunnan vesihuolto paikkakunnalla 3) teollisuus- tai muu käyttö paikkakunnalla, taikka yhdyskunnan vesihuolto paikkakunnan ulkopuolella 4) käyttö muualla ja muussa tarkoituksessa kuin yhdyskunnan vesihuolto.

Vesilaki on parhaillaan eduskunnan käsittelyssä, ja hallitus esittää tiettyjä muutoksia vesilakiin. Lähinnä hallituksen esitys pyrkii turvaamaan vedensaannin esim. kuivuuden tai tulvien aikana. Uudistus on sinänsä kannatettava.

Edellä mainituista vesioikeuden pykälistä huolimatta (etujen ja menetysten punnitseminen, etusijajärjestys, tulvan ja kuivuuden huomioiminen) jää kysymys pohjaveden omistusoikeudesta epäselväksi. Pohjimmiltaan on kyse vedestä kansallisena omaisuutena tai vedestä kansalaisen perusoikeutena, ja siksi olisi järkevintä säätää asiasta perustuslain tasolla.

Suomen perustuslaissa ei suoraan mainita vettä kansallisena omaisuutena tai vettä kansalaisen perusoikeutena. Perustuslaissa tosin on kohtia, jotka voidaan tulkita niin, että ne sisältävät kansalaisen perustavanlaatuisen oikeuden veteen. Tällaisina kohtina voidaan pitää perustuslain pykälää 19 "Oikeus sosiaaliturvaan" ja 20 "Vastuu ympäristöstä". Perustuslain 19 §:n mukaan esim.

"Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä." Perustuslain 20 §:n mukaan "Julkisen vallan on turvattava jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon."

Näissä pykälissä ei kuitenkaan suoraan määrätä vedestä kansallisena omaisuutena tai kansalaisen perusoikeutena. Kun vesi kuitenkin enenevässä määrin on muuttunut kauppatavaraksi, jota yksityiset suuryhtiöt hamuavat — ja jonka yksityistämistä edellytetään myös joidenkin valtioiden velkapapereissa — on mielestäni syytä hyvin selkeästi säätää vedestä kansalaisen perustuslaillisen oikeutena. Tällöin esim. perustuslain 19 §:n kohta sosiaali- ja terveyspalveluista voisi kuulua seuraavasti:

"Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös turvattava kansalaisten veden saanti."

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitän asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Miten ministeri huolehtii siitä, että laki turvaa kansalliset vesivarantomme ja että kansalaiset saavat jatkossakin riittävästi vettä ja

pitääkö ministerin mielestä säätää vesi perustuslailliseksi oikeudeksi?

Helsingissä 17 päivänä syyskuuta 2013

Ari Jalonen /ps

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Herra puhemies, olette toimitaneet asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Ari Jalosen /ps näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 805/2013 vp:

Miten ministeri huolehtii siitä, että laki turvaa kansalliset vesivarantomme ja että kansalaiset saavat jatkossakin riittävästi vettä ja

pitääkö ministerin mielestä säätää vesi perustuslailliseksi oikeudeksi?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Vesilain (587/2011) tavoitteena olevaan vesivarojen yhteiskunnallisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävään käyttöön sisältyy kansallisten vesivarojen ja kansalaisten riittävän vedensaannin turvaaminen. Tästä on myös annettu riittävät yksityiskohtaisemmat säännökset vesilaissa sekä vesihuoltolaissa (119/2001). Kun otetaan lisäksi huomioon perustuslain (731/1999) säännökset oikeudesta sosiaaliturvaan ja vastuusta ympäristöstä, ei vettä tai sen saantia ole tarvetta erikseen säätää perustuslailliseksi oikeudeksi.

Vesilain 3 luvun 3 §:n mukaan veden ottaminen siirrettäväksi muualla käytettäväksi on aina luvanvaraista. Jos tällainen hanke uhkaa kansallisia vesivarantoja tai kansalaisten vedensaantia, ei sille voida myöntää lupaa. Lupa vesitalous-hankeelle myönnetään vesilain 3 luvun 4 §:n perusteella vain, jos hanke ei sanottavasti loukkaa yleistä tai yksityistä etua tai jos hankkeesta

yleisille tai yksityisille eduille koitua hyöty on huomattava verrattuna siitä näille eduille koituihin menetyksiin. Lupaa ei saa missään tilanteessa myöntää, jos hanke esimerkiksi suuresti huonontaa paikkakunnan asutus- tai elinkeino-oloja.

Jos vettä ei riitä käytettäväksi kaikkiin tarpeisiin, on veden ottaminen johdettavaksi tai kuljettavaksi muualla kuin paikkakunnalla käytettäväksi muuta tarkoitusta kuin yhdyskunnan vesihuoltoa varten vesilain 4 luvun 5 §:n nojalla viimesijaista suhteessa muihin vedenkäyttötarpeisiin. Ensimmäisellä ja toisella sijalla vedenkäytön etusijajärjestyksessä ovat veden tavanomainen lähikäyttö ja veden ottaminen yhdyskunnan vesihuoltoa varten paikkakunnalla.

Vesihuoltolain 6 §:n 2 momentin nojalla kunnan tulee huolehtia siitä, että ryhdytään toimenpiteisiin tarpeellisen vesihuollon palvelun turvaamiseksi, jos suurehkon asukasjoukon tarve taikka terveydelliset tai ympäristönsuojelulliset syyt sitä vaativat. Kunta ei voi vapautua tästä vesihuollon järjestämisvastuusta riippumatta siitä, miten se vesihuollon palvelut käytännössä järjestää.

Veden saannin varmistaminen liittyy perusoikeuksista erityisesti perustuslain 19 §:n mukaiseen oikeuteen sosiaaliturvaan, jonka perusteella esimerkiksi taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan tavallisella lailla. Perustuslain 20 §:n mukainen julkisen vallan velvollisuus pyrkiä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön tarkoittaa puolestaan esimerkiksi vesivarojen suojelua siten, että ne ovat tavanomaiseen vedenkäyttöön soveltuvia.

KK 805/2013 vp — Ari Jalonen /ps

Ministerin vastaus

Helsingissä 1 päivänä lokakuuta 2013

Maa- ja metsätalousministeri Jari Koskinen

Till riksdagens talman

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Herr talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spörsmål SS 805/2013 rd undertecknat av riksdagsledamot Ari Jalonon /saf:

På vilket sätt ser ministern till att lagen tryggar våra nationella vattentillgångar och att medborgarna också i fortsättningen har tillräckligt med vatten och

anser ministern att det bör bestämmas att vatten är en grundlagsenlig rättighet?

Som svar på detta spörsmål anför jag följande:

I vattenlagens (587/2011) syfte gällande en samhälleligt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar användning av vattentillgångarna ingår säkerställande av de nationella vattentillgångarna och en tillräcklig vattenförsörjning för medborgarna. Tillräckliga detaljerade bestämmelser om detta har utfärdats också genom vattenlagen och lagen om vattentjänster (119/2001). Då vi dessutom beaktar grundlagens (731/1999) bestämmelser om rätt till social trygghet och ansvar för miljön är det inte nödvändigt att separat föreskriva att vatten eller vattenförsörjning är en grundlagsenlig rättighet.

Enligt 3 kap. 3 § i vattenlagen krävs det alltid tillstånd för uttag av vatten för att föras bort för användning någon annanstans. Om ett sådant projekt utgör ett hot för nationella vattentillgångar eller medborgarnas vattenförsörjning kan tillstånd inte beviljas för det. Tillstånd för ett vattenhushållningsprojekt kan enligt 3 kap. 4 § i vattenlagen beviljas endast om projektet inte nämnvärt kränker allmänna eller enskilda intressen eller

om projektet medför sådan nytta för allmänna eller enskilda intressen som är avsevärd i förhållande till de förluster som det medför för sådana intressen. Tillstånd får under inga omständigheter beviljas om projektet t.ex. i hög grad försämrar bosättnings- eller näringsförhållandena på orten.

Om vattnet inte förslår för alla behov är uttag av vatten för att ledas eller transporteras för användning någon annanstans eller för något annat syfte än ett vattenlags tjänster enligt 4 kap. 5 § i vattenlagen det behov som har den lägsta inbördes företrädesordningen i förhållande till uttag av vatten för andra behov. På första och andra plats i den inbördes företrädesordningen kommer uttag av vatten för sedvanlig förbrukning i närheten av uttagsplatsen och uttag av vatten för samhällets vattentjänster på orten.

Enligt 6 § 2 mom. i lagen om vattentjänster ska kommunen se till att åtgärder vidtas för tryggnad av tillgången till behövliga tjänster i samband med vattenförsörjning om behovet hos en större grupp av invånare eller sanitära skäl eller miljöskyddsskäl kräver det. Oavsett hur kommunen i praktiken ordnar vattenvårdstjänsterna kan den inte befrias från sitt ansvar för ombesörjande av vattentjänster.

Tryggnaden av vattenförsörjningen sammanhänger särskilt med rätten till social trygghet enligt 19 § i grundlagen, enligt vilken var och en med stöd av vanliga lagar t.ex. ska garanteras rätt att få sin grundläggande försörjning tryggad. Det allmännas skyldighet att enligt 20 § i grundlagen verka för att alla tillförsäkras en sund miljö innebär å sin sida t.ex. att vattentillgångarna ska skyddas så att vattnet är lämpligt för normal användning.

Helsingfors den 1 oktober 2013

Jord- och skogsbruksminister Jari Koskinen